

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПЕДАГОГИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО
ИЗКУСТВО И ТЕХНОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ“

ПЕТЬО ДАМЯНОВ СТЕФАНОВ

**ТЕМА „РОЛЯТА НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ
ЗА РАЗВИТИЕ НА ИЗОБРАЗИТЕЛНО–ТВОРЧЕСКИТЕ
СПОСОБНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ (V–VI КЛАС)“**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за придобиване на
образователна и научна степен „доктор“
по докторска програма: „Методика на обучението по
изобразително изкуство“ от професионално
направление: 1.3. Педагогика на обучението по...,
област на висше образование: 1. Педагогически науки

Шумен, 2025 г.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Педагогика на обучението по изобразително изкуство и технологично образование“ при Педагогическия факултет на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, проведено на 4.12.2025 г., и е насочен за публична защита.

Дисертационният труд е с обем 291 страници. От тях 224 са текст-изложение, 6 страници - литература, 61 страници - приложения. В рамките на текста-изложение са включени 23 фигури, 46 таблици и 21 диаграми. Използваната литература включва 103 източника, от които 77 са на кирилица, 14 на латиница и 12 са интернет източници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 27.02.2026 г. от 11:00 ч. в зала 211 на Корпус 2 на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

Материалите по защитата са на разположение в каб. 107 на Шуменския университет, Корпус 1.

I. Обща характеристика на дисертационния труд

Актуалност на изследването

Бързото навлизане на дигиталните технологии във всички сфери на обществения живот, включително и в образованието, поставя нови изисквания към развитието на дигиталните компетентности на учениците и учителите. В съвременния контекст дигиталната грамотност се определя не само като умение за работа с технологични средства, а като способност чрез тях да се решават проблеми, да се създават продукти и да се стимулира креативното мислене. Дигиталните инструменти се превръщат в неразделна част от културната и комуникационна среда на подрастващите, което прави тяхното прилагане в образователния процес неизбежно и необходимо.

Интегрирането на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство открива нови възможности за развитие на визуалното мислене, за активизиране на познавателната дейност и за обогатяване на художествените форми на изразяване. Резултатите от проведените анкети с учители и ученици в прогимназиален етап показват, че въпреки осъзнаването на ползите от дигиталните технологии, голяма част от преподавателите не притежават достатъчна подготовка, а училищната среда не винаги осигурява необходимите ресурси. В същото време учениците проявяват траен интерес към използването на компютърни програми и приложения за създаване на художествени творби, като съчетават дигиталните и традиционните изразни средства. Това потвърждава потенциала на технологиите да бъдат интегрирани в обучението като естествено продължение на съвременния визуален израз.

Резултатите показват необходимост от задълбочено изследване на влиянието на дигиталните технологии върху творческото мислене, въображението и художествените умения на учениците, както и от усъвършенстване на професионалната и методическата подготовка на учителите. Динамичните промени в системата ученик–учител–училище под въздействието на технологичния прогрес изискват педагогическа адаптивност и прилагане на иновативни подходи в обучението.

Актуалността на настоящото изследване се определя от два фактора.

Първият фактор е свързан с това, че дигиталните технологии са естествена част от комуникацията и ежедневието на учениците. Интегрирането им в обучението по изобразително изкуство отговаря на потребността от развитие на визуална култура, творческо мислене и креативно себеизразяване. Именно във V–VI клас се изграждат ключови изобразителни умения, поради което ролята на дигиталните инструменти за стимулиране на изобразително–творческите способности е особено значима и съвременна.

Вторият фактор е свързан с необходимостта обучението по изобразително изкуство да се модернизира в съответствие с новите учебни програми на МОН (2018 г.) и развитието на дигиталната образователна среда. Това налага разработването и апробирането на система–модел от уроци с интегрирани дигитални технологии, които да осигуряват по-ефективно обучение и да повишават интереса и активността на учениците в художественотворческия процес.

В заключение, актуалността на изследването произтича от потребността обучението по изобразително изкуство да отговори на предизвикателствата на дигиталната епоха чрез съчетаване на традиционните художествени практики с иновациите на съвременните технологии, което ще допринесе за формирането на компетентни, адаптивни и творчески личности.

II. Структура и съдържание на дисертацията

В структурно отношение научният труд се състои от увод, три глави, изводи и препоръки, литература и приложения. Приложенията съдържат илюстративен материал за учебния процес и отделните етапи на изследването.

В **увода** се обосновава актуалността на темата за прилагането на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство. Изтъква се необходимостта от развиване на дигиталните компетентности на учителите и учениците като средство за стимулиране на творческата активност и повишаване на ефективността на учебния процес.

Мотивите за избор на темата се подкрепят от резултатите на анкети сред учители и ученици в прогимназиален етап, които показват интерес към дигиталните технологии, но ограничени ресурси и подготовка възпрепятстват тяхното системно използване.

Подчертава се нуждата от изследване на влиянието на дигиталните технологии върху творческото мислене и художествените умения на учениците, както и върху професионалната подготовка на учителите. Разработването на методика за ефективна интеграция на дигиталните технологии се представя като съществена част от изследването.

Заключително се посочва, че дигиталните технологии могат да стимулират активната творческа изява на учениците и да станат естествено продължение на съвременния визуален израз.

Първа глава ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА И ОБОСНОВКА НА ПРОБЛЕМА

В първи параграф „Поява и развитие на дигиталните изкуства“ се разглежда формирането и еволюцията на дигиталните изкуства, проследявайки историята им от експериментите на пионери като Бен Лапаски, Фридер Наке и Херберт Франке през 50–60-те години на XX век до развитието на компютърната графика, анимацията и интерактивните медии през 80–90-те години. Особено внимание се отделя на прехода от 2D към 3D графика, виртуална и добавена реалност, изкуствен интелект и блокчейн технологии, както и на ролята на интернет, социалните медии и постдигиталното изкуство за глобален обмен на идеи. Видовете дигитални изкуства включват генеративно и алгоритмично изкуство, ASCII арт, интернет изкуство, дигитално рисуване, компютърна илюстрация, гейм арт, виртуална реалност, интерактивно и мултимедийно изкуство и видео арт. Творци като Джордж Нис, Вера Молнар, Вук Косич, Нам Джун Пайк и Бил Виола демонстрират експериментални подходи и комбиниране на различни медии. Дигиталните технологии играят важна роля в образованието, като подпомагат развитието на творчески,

технически и когнитивни умения. Използват се графични таблети, стилуси, компютри, интерактивни дъски, фотоапарати, скенери, смартфони, мултимедийни проектори и AR/VR устройства. Софтуерът включва програми за растрена и векторна графика, 3D моделиране, видеообработка, AI генеративни инструменти, VR/AR платформи и презентационен софтуер. Хардуерът и софтуерът се комбинират в различни форми на дигитално изкуство – дигитална живопис, 3D изображения, видео и мултимедийни проекти, VR/AR приложения, дигитална фотография, анимации и уеб инсталации. Тези технологии развиват дигитална грамотност, визуална култура, креативно и критично мислене у учениците, модернизират преподаването и подготвят младите хора за професионална и социална реализация.

В следващия параграф **„Психолого-педагогическа характеристика на „Дигиталното поколение“ (V–VI клас)“** се разглежда въздействието на дигиталните технологии върху съвременните ученици, като се проследяват техните когнитивни, психологически и социални особености, навиците им за учене, начините на комуникация и информираност, специфичните за поколението Z и Алфа умения и предпочитания като multitasking, визуална комуникация, автономно и групово учене, както и влиянието на електронните медии върху вниманието и социалното развитие, като се подчертава необходимостта от иновативни педагогически методи, интегриращи дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство, с цел стимулиране на творческата активност, ангажираност и ефективност на учебния процес.

Параграфът **„Приложение на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство в V–VI клас“** разглежда възможностите за интегриране на дигиталните технологии в прогимназиалното образование и тяхното влияние върху творческото мислене, визуалната култура и дигиталната грамотност на учениците. В учебните програми за V и VI клас се акцентира върху постепенното усвояване и надграждане на дигитални умения – от работа с графични редактори и създаване на изображения до разработване на по-сложни визуални проекти, включващи фотография, плакати и комбиниране на текст и образ.

Дигиталните технологии се разглеждат като средство за развитие на креативност, критическо мислене и визуална комуникация, като едновременно подпомагат индивидуалната и екипната работа. Подчертават се връзките между предметите Изобразително изкуство и Информационни технологии, които допринасят за изграждането на ключови компетентности и подготовката на учениците за дигиталната епоха. Въпреки предизвикателствата, свързани с техническата осигуреност и квалификацията на учителите, интеграцията на дигиталните инструменти в художественото обучение превръща учебния процес в динамична, съвременна и мотивираща среда, съчетаваща традиция и иновация.

В параграфа **„Възможности за включване на дигиталните технологии при реализирането на учебното съдържание по изобразително изкуство (V–VI клас)“** се изясняват начините, по които дигиталните технологии могат да се интегрират в учебния процес по изобразително изкуство. Представят се методи и подходи за развитие на детското въображение, творческите способности и визуалното мислене на учениците. Показано е как традиционните техники се комбинират с дигитални изразни средства чрез способности като деформация, стилизация, реструктуриране, асоциации, одухотворяване и метаморфоза. Изтъква се значението на графичните редактори, 3D програмите и цифровата фотография за създаване и трансформиране на образи, като се подчертава бързината, вариативността и възможностите за експериментиране. Изяснява се, че учебният процес цели развитие на самостоятелната изява, креативността и визуалната грамотност на учениците. Постига се превръщането им в активни създатели на образи и композиции, които могат да редактират и интерпретират според своя замисъл. Подчертават се междупредметните връзки между изобразителното изкуство и информационните технологии, които укрепват дигиталните и художествените компетентности на учениците.

В параграфа **„Същност и проява на изобразително-творческите способности на учениците“** се изясняват същността и значението на изобразително-творческите способности и креативността при учениците. Предлагат се теоретични подходи за развитие на личностни качества, самостоятелно и критично

мислене чрез обучение по изобразително изкуство. Обяснява се, че способностите се формират чрез активна изобразителна дейност, която развива въображението, емоционалната чувствителност, наблюдателността и индивидуалния художествен почерк. Подчертава се, че тези способности не са вродени, а се усъвършенстват чрез целенасочено обучение. Разяснява се четиристепенният модел на творческия процес според Г. Уолъс – подготвителен етап, инкубационен етап, прозрение и верификация – и се предлага използването му за стимулиране на креативността и реализиране на идеи на практика. Постига се разбиране за ролята на креативността в обществен прогрес, самоизява на личността и адаптивност към променящи се условия. Посочва се, че активността на учителя и ученика е взаимнозависима и необходима за ефективно обучение, като се препоръчват алтернативни методи, стимулиращи мисленето, самостоятелността и творческите умения. Прави се заключение, че в прогимназиалния етап обучението по изобразително изкуство развива интерес към художествената култура и използва дигитални технологии чрез компетентностите в областта на „Визуална култура и електронни медии“ за приложение в творческата дейност на учениците.

Параграфът **„Фактори, подходи и методи за стимулиране на креативността на учениците в обучението по изобразително изкуство“** разглежда влиянието на вътрешни и външни фактори върху развитието на творческите способности на учениците чрез художествената дейност. Сред тях са вродени заложби, личностни качества като любознателност, въображение и упоритост, както и социалната и семейната среда, образователната система и достъпът до материали и културни ценности. Художествената дейност стимулира въображението, сетивата, критическото мислене и емоционалната интелигентност, а овладяването на техники за рисуване, моделиране и апликиране осигурява основата за индивидуална и оригинална творческа изява.

За развиване на креативността се прилагат различни педагогически подходи и методи. Индивидуалният и диференцираният подход позволяват адаптация към личността и нивото на ученика, проблемно-ситуационният стимулира

мисленето и въображението чрез творчески задачи, а интегралният съчетава разнообразни форми на художествена дейност в училище и извън него. Словесни методи като беседа, нагледни като демонстрация и онагледяване, практични като упражнения и самостоятелна работа, както и диалогови и ситуационни методи развиват способността за генериране на идеи, критическо мислене и самостоятелност. Диагностиката чрез наблюдение, проектни задачи и тестове помага на учителя да адаптира учебния процес, като създава стимулираща среда за творческо и личностно развитие на учениците.

Параграфът **„Формиране на дигитални компетентности в учебно-възпитателния процес по изобразително изкуство за развитие на изобразително-творческите способности на учениците“** разглежда значението на дигиталните умения в съвременното образование и тяхното влияние върху творческото развитие на учениците. Чрез интеграция на съвременни технологии като графичен софтуер, дигитални платформи, 3D моделиране и анимация, учениците не само придобиват дигитални компетентности, но и обогатяват креативността, визуалната култура и техническите си умения. Тези умения развиват самостоятелното мислене, експериментирането и индивидуалното творческо изразяване, като подготвят учениците за работа с глобални ресурси и бъдеща професионална реализация. Дигиталните компетентности се формират чрез интегриране на технологии в учебната програма, проектно-базирано обучение и използване на онлайн платформи за споделяне на творби. Те стимулират творческото мислене и изобразително-творческите способности, които включват наблюдателност, цветово възприятие, въображение, самостоятелност и емоционална изразителност. Чрез комбиниране на традиционни художествени техники с дигитални инструменти учениците развиват индивидуален стил, а учителят играе ключова роля като ментор, подкрепящ творческата и емоционална изява на всеки ученик. Така дигиталните технологии се превръщат в инструмент за стимулиране на креативността, иновациите и подготовката на младите художници за съвременния дигитализиран свят.

Втора глава
**МЕТОДОЛОГИЯ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОТО
ИЗСЛЕДВАНЕ**

2.1. Цел, задачи, обект, предмет и хипотеза на експерименталното изследване

Целта на експерименталното изследване е да установи до каква степен използването на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство в V и VI клас допринася за развитие на изобразително-творческите способности на учениците.

Реализирането на тази цел предполага анализирането на проблема в емпиричен аспект. Така формулираната цел мотивира **задачите на емпиричното изследване:**

- да се определи входното и изходното равнище на изобразителната подготовка на учениците, нивото на техните художествени познания и уменията им да възприемат творбите на изобразителното изкуство, както и степента на развитие на образните представи, асоциативното и комбинативното мислене и въображението им;
- да се разработи и апробира система–модел от уроци по изобразително изкуство, в която да бъде приложен експерименталният методически модел, основан на интеграцията на дигиталните технологии в обучението;
- да се разработи диагностичен инструментариум за отчитане на резултатите от експерименталното изследване в съответствие със спецификата на темата на дисертационния труд;
- да се извърши сравнителен анализ на емпиричните данни от експерименталното изследване за оценка на ефективността от прилагането на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство.

Обект на двугодишното изследване са учениците от училище СУ „Сава Доброплодни“ и ОУ „Д-р Петър Берон“ от град Шумен. За осигуряване на статистическа надеждност на резултатите е решено да се работи с четири паралелки, включващи **общо 104 ученици**. За контролна група (КГ) са определени ученици от V-VI, „б“ клас (26 ученици) и V-VI „в“ клас (28

ученици) от II ОУ „Д-р Петър Берон”, а за експериментална група (ЕГ) ученици от V-VI „а“ клас (24 ученици) и V-VI „б“ клас (26 ученици) от СУ „Сава Доброплодни“

Експериментът се провежда с ученици, определени без никаква селекция и работейки с тях при реални и относително равни условия, като е съобразена с възрастовите и индивидуалните им възможности. За проверка на качествена еквивалентност на групите се взе под внимание следното:

- направи се справка от личните картони на учениците за биологическите им особености по отношение на – пол, здравно състояние и физическо развитие;

- изследва се интелектуалното развитие и интереси на учениците, както и някои специфични умения – чрез анкета, тест.

Данните от личните картони не показват особени различия в социометричните показатели на учениците. Броят на момчетата в експерименталната група е 32, а на момичетата – 18. В контролната група са включени 23 момчета и 31 момичета.

Социалното обкръжение на учениците от двете групи е приблизително еднакво. Резултатите от статистическата обработка на данните, определящи равнището на художествените познания и изобразителни умения на изследваните ученици, показват близки числови стойности. Това дава основание да се приеме, че двете групи са еквивалентни и могат успешно да участват в изследването.

Предмет на изследването в настоящата дисертация са креативното мислене и въображението, художествените познания и умения на учениците от V–VI клас, нивото на техните образни представи, асоциативното и комбинативното мислене, както и степента на развитие на способности им в обучението по изобразително изкуство при прилагане на дигитални технологии.

Хипотеза: *Ако в обучението по изобразително изкуство в V и VI клас се включат дигиталните технологии, то ще се повиши креативното мислене и въображение на учениците, както и ще се развият изобразително творческите им способности.*

2.2. Диагностична методика

Във втория параграф се описва диагностичната методика, съобразена с характера на изследователската дейност и с редица изисквания, като най-съществени са обективност, надеждност и валидност. Методиката обхваща всички емпирични индикатори на явлениято, а използваните методи са ясни, достъпни за приложение на всички етапи от изследването и икономични по отношение на разходи на време, труд и средства.

В съответствие с характера, целта и задачите на изследването в дисертационния труд се използват **следните методи:**

- *Анализ и оценка на резултатите от изобразителната дейност;*
- *Емпирични методи – въпросник, тест, диагностично наблюдение;*
- *Математико-статистически методи за анализ-синтез на получените резултати.*

2.2.1. Методи за диагностика на равнището на изобразителната подготовка на учениците в началото и края на емпиричното изследване

- **Анализ и оценка на резултатите от изобразителната дейност**

Основен метод за диагностика на равнището на художествено-изобразително развитие е анализът на изобразителните резултати. Изследването на нивото на изобразителните възможности на учениците се осъществява по показателите на два основни критерия с помощта на съответен инструментариум за диференцирана оценка.

Изобразителна грамотност е критерий за количествена оценка на изобразителните резултати от творческата дейност на учениците. Той е свързан със стремежа на децата да възприемат и отразяват характерните особености на обектите и явленията от действителността, тяхната конструкция, форма, размер, локален цвят, взаимно разположение и др. Основни показатели за оценка на детските творби, формиращи степента на изобразителната грамотност, са: *композиционно решение, начин на цветово или*

графично изграждане на рисунката, обемно-пластично изграждане, изграждане на формата, проявени изобразителни умения и техники за работа.

Художествената изразителност е критерий за качествена оценка на изобразителните резултати. Този критерий е тясно свързан с индивидуалното виждане на детето, с неговите впечатления и преживявания към изобразяваната от него действителност. В контекста на прилагането на дигитални технологии в учебния процес, показателите за оценка на художествената изразителност са адаптирани така, че да отговарят на спецификата на дигиталните визуални произведения. Те включват: *съдържание (замисъл) на ученическата творба; проявен усет за равновесие (ритъм, поза, движение), цветовете като изразно средство.*

- **Диагностичното наблюдение**

Диагностичното наблюдение като методически подход в обучението по изобразително изкуство има за цел да осигури задълбочена, систематична и обективна преценка за нагласите, уменията и поведението на учениците в процеса на художествено-творческата им дейност. Наблюдението служи като средство за вникване в логиката на творческия процес на ученика и за установяване на развитието на неговите възприятия, способности и личностна позиция спрямо художествената задача.

Методът се реализира в поредица от поне три урока по изобразително изкуство, като се изисква поставените творчески задачи да са от различни жанрове – фигурална композиция, пейзаж, натюрморт – и да бъдат изпълнени с разнообразни техники и материали. Тази последователност позволява да се проследят адаптивността, устойчивостта и творческата гъвкавост на ученика при работа в различни визуално-пластични контексти.

Оценяването се фокусира не само върху крайния резултат, но и върху процеса на създаване, който разкрива когнитивни, емоционални и поведенчески аспекти на ученето, включително самостоятелно планиране, разбиране на задачата и саморегулация.

2.2.2. Методи за диагностика на нивото на художествените познания и уменията на учениците да възприемат произведенията на изобразителното изкуство

- **Невербален въпросник с множество изборни отговори**

С този метод се изследва входното ниво на художествените познания на изследваните ученици за основните видове изобразителни изкуства и жанровото им многообразие в констатиращия етап от педагогическия експеримент.

- **Заключителен въпросник с множество изборни отговори**

Въпросникът се реализира в контролния етап от експерименталното изследване за определяне изходното равнище на притежаваните от шестокласниците художествени познания в областта на изобразителното изкуство. Той позволява да се оцени напредъкът на учениците след прилагането на целенасочените педагогически интервенции и да се сравнят резултатите между експерименталната и контролната група.

- **Метод „Цветови еталони“ от проективната методика**

Методът се използва за изследване на емоционалното и оценъчното отношение на учениците към разглежданите художествени творби. С негова помощ се проследява как зрителят интерпретира визуалното съдържание и как реагира емоционално на произведението. По време на констатиращия и контролния етап на експерименталното изследване този подход позволява да се оценят емоционалните реакции и нагласите на учениците спрямо визуалните изкуства.

2.2.3. Методи за диагностика на степента на развитие на изобразително-творческите способности на учениците: образни представи, асоциативно и комбинативно мислене, въображение

- **Адаптиран тест по Х. Роршах**

С прилагането на този метод се изследва асоциативното мислене, богатството на образните представи, репродуктивното въображение. Той се прилага в началото (констатиращ етап) и в края (контролен етап) на двугодишното експериментално изследване. Оценката се извършва по точкова система чрез

формулата $K=A/B$, където **A** е броят на събраните точки по всички показатели, а **B** – максималният възможен брой точки (30).

2.2.4. Математико-статистически методи

За анализ, проверка и обработка на получените емпирични данни от художествените резултати и познания на учениците се използва следния метод - „**Формула на поляритетния метод от проективната методика**”

Като се изхожда от характера на изобразителната задача, използваните форми на работа и възможностите на изобразителния материал, всяка ученическа творба се оценява по двата основни компонента - изобразителна грамотност и художествена изразителност по формулата $K=a.(+1) + b.(+0,5) + c.(-0,5) + d.(-1)$ върху **N** в която: **a** - означава висока оценка; **b** - добра оценка; **c** - задоволителна оценка; **d** - незадоволителна оценка; **N** - броя на показателите или на учениците.

В анализа на емпиричните данни се прилага точкова система, определена чрез **формулата $K=A/B$** , където **A** обозначава сумата от реално събраните точки по зададените показатели, а **B** представлява максимално възможния брой точки, определен от структурата на инструмента за измерване. Полученият коефициент **K** е безразмерна величина, която варира в интервала $[0;1]$ и има функцията на нормализиран относителен показател.

Трета глава

ПРОВЕЖДАНЕ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

3.1. Програма на експерименталното изследване

Предложеният методически модел е система от уроци, разработена за развитие на изобразително-творческите способности на учениците чрез интегриране на дигитални технологии в учебния процес. Моделът се базира на разбирането, че креативността и художествените умения могат целенасочено да

се стимулират чрез работа с дигитални програми за създаване и обработка на изображения.

За провеждане на експерименталното изследване са формирани две групи: експериментална група (ЕГ), в която се прилагат уроците по системата-модел с дигитални технологии, и контролна група (КГ), обучавана по традиционна методика. Целта е да се оцени доколко използването на дигитални технологии активизира креативното мислене, развива индивидуалния художествен почерк и повишава изобразително-творческите способности. Съдържателната страна на модела включва теми и задачи, свързани с графичен дизайн, дигитален проект за килим, стилизация на изображения, фотообработка и илюстрация, които са адаптирани към възрастовите особености на учениците от V и VI клас. Те могат да се реализират чрез специализирани програми за дигитална обработка и създаване на изображения, като CorelDRAW, Adobe Illustrator, Photoshop и Paint. Подобен избор отговаря на съвременните изисквания за формиране на дигитални компетентности, но същевременно поддържа приоритета на художественото мислене.

Организационният аспект на модела се реализира в три етапа: **констатиращ, формиращ и контролен**. В констатиращия етап се определя началното равнище на изобразителна и дигитална подготовка. Формиращият етап е същинската част от експеримента, където чрез уроци, изградени върху използването на дигитални технологии, се активизират изобразително-творческите способности на учениците от експерименталната група. Контролният етап позволява да се съпоставят резултатите на експерименталната и контролната група чрез количествен и качествен анализ на постиженията.

3.2. Констатиращ етап

3.2.1. Теоретична обосновка на експеримента

Констатиращият етап в рамките на експерименталното изследване има фундаментално значение, тъй като очертава изходното равнище на художествено-образователната подготовка на учениците и формира основата за следващите педагогически интервенции. Той се реализира в началото на експеримента и се

насочва към петокласниците от двете групи – контролна (КГ) и експериментална (ЕГ). Основната му функция е да предостави надеждна информация за равнището на изобразителни знания, умения и креативни прояви на учениците, както в традиционен, така и в дигитален контекст.

Цели на констатиращия етап:

1. Да се диагностицира входното равнище на изобразително-творческата подготовка на учениците по предварително дефинирани критерии и показатели с помощта на съответен инструментариум;

2. Да се определи входното ниво на художествените познания на учениците и умението им да възприемат произведенията на изобразителното изкуство, както и степента на усвоените теоретико-художествени знания, свързани с жанровете, видовете изобразително изкуство, изразните средства, материалите и техниките, включително дигиталните;

3. Да се определи входното равнище на изобразително-творческите способности; богатството на образните представи; асоциативното, комбинативното и вариативното мислене; репродуктивното и продуктивното въображение на учениците от КГ и ЕГ;

4. Да се извърши диагностично наблюдение за определяне на актуалното входно ниво на нагласите, уменията и поведението на учениците в художествено-творческата дейност, както и за установяване на тяхната самостоятелност, възприятия и творческа активност при изпълнение на различни жанрови задачи.

Основни задачи:

За целите на експерименталното изследване се поставя задача да се организира и проведе входяща диагностика, показваща равнището на изобразителната подготовка на петокласниците, като имат предвид следните **изисквания**:

1. Да се осъществят 6 урока по изобразително изкуство, като за целта се използват различни форми на изобразителна дейност (по памет, по впечатление, по представа), разнообразни изобразителни материали (акварелни и темперни бои, мастило и туш, флумастери, пастели и моливи, глина, моделин и пластилин), различни техники на изпълнение, различни жанрове;

2. Учениците да работят самостоятелно, без да бъдат напътствани, подпомогнати и коригирани, след като им се предоставят необходимите указания (изисквания);

3. След приключване на самостоятелната изобразителна дейност всички творби на учениците да се анализират и оценят диференцирано по определени критерии и показатели и съответен измервателен инструментариум;

4. Използвайки формулата на поляритетния метод от проективната методика, да се изчисли сравнително обективно коефициентът на изобразителната подготовка на всеки петокласник;

5. Получените данни от проведените учебни занятия да се нанесат в таблица, в която фигурират имената на учениците от 5 клас и да се интерпретират по конкретните показатели за оценка на тяхната изобразителна грамотност и художествена изразителност;

6. Паралелно по време на изобразителната дейност в 3 урока от предвидените теми да се осъществи диагностично наблюдение.

- **проверка на художествените познания на учениците**

За изпълнение на тази задача, диагностичните процедури са свързани с въпросник – „Невербален въпросник с множество изборни отговори“, метода „Цветови еталони“ от проективната методика и се осъществява диагностично наблюдение (в 3 урока) за възприемане произведенията на изобразителното изкуство.

- **Тест за изследване на познавателните психични процеси и креативността на учениците**

Диагностичната задача включва прилагане на адаптиран тест на Х. Роршах.

Очаквани резултати от констатиращия етап:

- Да се определи изходното равнище на художествено-познавателната и изобразително-творческата подготовка на учениците;

- Да се очертаят дефицитите и потенциалите в развитието на креативността;

- Да се установи степента на дигитална компетентност и готовността за интеграция на традиционни и дигитални форми на художествено изразяване;

- Да се създаде база за сравнение, върху която да бъдат отчетени ефектите от следващия формиращ етап на експерименталното изследване.

Резултатите от констатиращия етап показват съпоставимо равнище на контролната и експерименталната група, без съществено доминиране на едната над другата.

- **Диагностично наблюдение:** и в двете групи средните стойности на К са „задоволителни“, като около 1/4 от учениците проявяват умения за самостоятелно планиране и контрол в изобразителната дейност.

- **Изобразителна дейност:** средноаритметичният числов коефициент по показателите за изобразителна грамотност и художествена изразителност е 0,16 за КГ и 0,17 за ЕГ, като разпределението на оценките показва, че в КГ 4% са високи, 15% – добри, 68% – задоволителни и 13% – незадоволителни, а в ЕГ 6% са високи, 14% – добри, 70% – задоволителни и 10% – незадоволителни.

- **Художествени знания:** 28% от КГ и 25% от ЕГ показват високо равнище на знания за видовете изкуства и жанрове.

- **Образните представи, асоциативното и комбинативното мислене и въображението:** и в двете групи около 1/4 от учениците създават оригинални и фантазни образи, докато близо половината не успяват да изградят завършени и смислени решения.

- **Метод на „Цветови еталони“ (емоционален отговор към произведенията):**

- „Много харесват“: 25% КГ, 20% ЕГ
- „Средно харесват“: 32% КГ, 30% ЕГ
- „Не могат да преценят“: 14% КГ, 16% ЕГ
- „Малко харесват“: 18% КГ, 20% ЕГ
- „Не харесват“: 11% КГ, 14% ЕГ

Обобщение: Резултатите от констатиращия етап показват, че контролната и експерименталната група са на съпоставимо равнище, без ясно доминиране на едната. Сред учениците в двете групи около 1/4 проявяват умения за самостоятелно планиране и контрол в изобразителната дейност. Резултатите по критериите изобразителната грамотност и художествената изразителност са

сходни (КГ: 0,17/0,16; ЕГ: 0,17/0,17). Високо равнище на художествени познания имат 28% от КГ и 25% от ЕГ. Около 1/4 от учениците демонстрират оригинално асоциативно мислене и въображение, докато почти половината не успяват да изградят завършени решения. По метода на „Цветови еталони“ емоционалният отговор към произведенията е сходен между групите, с леки разлики в предпочитанията към тъмночервено.

3.3. Формиращ етап

3.3.1. Теоретична постановка на експеримента

Формиращият етап е съществена част от експерименталното изследване, тъй като позволява апробиране на **система-модел** от уроци с интегрирани дигитални технологии в обучението по изобразително изкуство. Този етап има за цел да развие изобразително-творческите способности на учениците от експерименталната група, като се стимулират тяхната емоционално-чувствена реактивност, образните представи, асоциативното и комбинативното мислене и продуктивното въображение. Художествената дейност се разглежда като познавателен и емоционално-естетически процес, при който ученикът усвоява знания чрез творческо преживяване, а интегрирането на дигитални технологии обогатява традиционната методика с нови възможности за визуализация, експериментиране и самостоятелна работа.

Цели на формиращия етап:

1. Да се апробира система–модел от уроци по изобразително изкуство за VI клас, изцяло съобразена с учебната програма, но разширена чрез дигитални технологии;
2. Да се създадат условия за развитие на изобразително-творческите способности на учениците чрез използване на дигитални изразни средства, материали и техники;
3. Да се формира траен интерес към съвременните художествени практики и дигиталните форми на изкуство;
4. Да се стимулира умението за работа в екип в дигитална среда и за решаване на проблемни ситуации, възникващи при творческото експериментиране.

Основни задачи:

За постигане на целите се реализират следните педагогически дейности:

- Усвояване на знания за съвременни дигитални форми на художествено творчество и тяхното емоционално възприемане;
- Изясняване на връзката между дигитални изразни средства, виртуални материали и техники на работа;
- Изграждане на техническо-конструктивни умения за работа със специализиран софтуер и мобилни приложения (графични редактори, програми за презентации);
- Изразяване чрез дигитални образи на собствени мисли, чувства и естетическо отношение към околната среда;
- Развиване на асоциативно, комбинативно и вариативно мислене чрез дигитални визуални задачи;
- Формиране на способност за решаване на проблемни ситуации в дигитална среда;
- Стимулиране на колективна работа и екипно творчество чрез облачни платформи и споделени дигитални пространства.

Дидактически модел

Структурният модел от уроци с интегрирани дигитални дейности е изграден в съответствие с принципите на художествено-естетическото възпитание и познавателните задачи:

- Формиране на личностни качества (креативност, естетическа чувствителност, критическо мислене);
- Усвояване на знания за съвременни художествени практики чрез дигитални инструменти;
- Стимулиране на екипна работа в дигитални платформи и виртуални класни стаи.

Очаквани резултати от формиращия етап

Теоретично се предполага, че прилагането на системата–модел от дигитални уроци ще доведе до:

- Развитие на изобразително-творческите способности и въображението на учениците;
- Усъвършенстване на уменията за работа със софтуер за рисуване и обработка;
- Изграждане на умения за рационална организация на дигиталното работно пространство;

- Развитие на критически анализ върху собствени и чужди дигитални творби;
- Интегриране на изобразителното изкуство с други дисциплини (литература, технологии, природни науки).

3.4. Контролен етап

3.4.1. Теоретична постановка на експеримента

Контролният етап в рамките на експерименталното изследване има ключово значение, тъй като дава възможност да се оцени ефективността на приложените методи и технологии за обучение по изобразително изкуство. Той се осъществява както с експерименталната, така и с контролната група, представлява завършваща фаза на експерименталния цикъл и позволява да се проследят както количествените, така и качествените изменения в художествената подготовка на учениците.

Основава се върху принципа за съпоставка между входното равнище на художествена подготовка (констатиращ етап) и постигнатото равнище след педагогическата интервенция (формиращ етап). Така контролният етап функционира като своеобразен „барометър“ за ефективността на цялостния педагогически процес.

Теоретичната основа се изгражда върху концепциите за развитие на творческото мислене и креативността, върху психолого-педагогическите подходи за формиране на визуална грамотност и естетическа култура у децата, както и върху начините за пренасяне на знания и умения от традиционните към дигиталните форми на художествено изразяване.

Особено внимание се отделя на динамиката в усвояването на художествени знания и тяхното приложение в практическа дейност, което отразява не само художествено-образователната подготовка, но и личностното развитие – въображение, оригиналност, самостоятелност.

Дигиталните технологии се разглеждат като съществен фактор за активизиране на креативното себеизразяване и за стимулиране на изобразително-творческите способности на учениците.

Анализът на резултатите от диагностичното наблюдение, констатиращо умението на учениците да възприемат творбите на изобразителното изкуство, дава възможност за по-детайлна оценка на тяхната художествена подготовка и позволява да се проследят измененията в нивото на визуалната грамотност и естетическата култура. Въз основа на тези резултати се формулират конкретни цели и задачи, чрез които се осъществява финалната проверка на постигнатите знания, умения и компетентности.

Цели на контролния етап:

1. Да се диагностицира изходното равнище на изобразително-творческата подготовка на учениците по предварително дефинирани критерии и показатели с помощта на съответен инструментариум;

2. Да се определи изходното ниво на художествените познания на учениците и умението им да възприемат произведенията на изобразителното изкуство, както и степента на усвоените теоретико-художествени знания, свързани с жанровете, видовете изобразително изкуство, изразните средства, материалите и техниките, включително дигиталните;

3. Да се определи изходното равнище на изобразително-творческите способности; богатството на образните представи; асоциативното, комбинативното и вариативното мислене; репродуктивното и продуктивното въображение на учениците от КГ и ЕГ;

4. Да се извърши диагностично наблюдение за определяне на изходното ниво на нагласите, уменията и поведението на учениците в художествено-творческата дейност, както и за установяване на тяхната самостоятелност, възприятия и творческа активност при изпълнение на различни жанрови задачи.

Основни задачи:

За целите на експерименталното изследване се поставя задача да се организира и проведе изходяща диагностика, показваща **равнището на изобразително-творческата подготовка на шестокласниците, като имат предвид следните изисквания:**

1. Да се осъществят 6 урока по изобразително изкуство, като

за целта се използват различни форми на изобразителна дейност (по памет, по впечатление, по представа), разнообразни изобразителни материали (акварелни и темперни бои, мастило и туш, флумастери, пастели и моливи, глина, моделин и пластилин), различни техники на изпълнение, различни жанрове;

2. Учениците да работят самостоятелно, без да бъдат напътствани, подпомогнати и коригирани, след като им се предоставят необходимите указания (изисквания);

3. След приключване на самостоятелната изобразителна дейност всички творби на учениците да се анализират и оценят диференцирано по определени критерии и показатели и съответен измервателен инструментариум. Използвайки формулата на поляритетния метод от проективната методика, да се изчисли сравнително обективно коефициентът на изобразително-творческата подготовка на всеки шестокласник;

4. Получените данни от проведените учебни занятия да се нанесат в таблица, в която фигурират имената на учениците от 6 клас и да се интерпретират по конкретните показатели за оценка на тяхната изобразителна грамотност и художествена изразителност;

5. Паралелно по време на изобразителната дейност в 3 урока от предвидените теми да се осъществи диагностично наблюдение.

- **проверка на художествените познания на учениците**

За изпълнение на тази задача, диагностичните процедури са свързани с въпросник – „Заклучителен невербален въпросник с множество изборни отговори“, метода „Цветови еталони“ от проективната методика и се осъществява диагностично наблюдение (в 3 урока) за възприемане произведенията на изобразителното изкуство.

- **тест за изследване на познавателните психични процеси и креативността на учениците**

Диагностичната задача включва прилагане на адаптиран тест на Х. Роршах.

Очаквани резултати от контролния етап

Теоретично се предполага, че контролният етап ще позволи:

- Да се установи степента на развитие на художествените знания и умения в края на VI клас;

- Да се провери устойчивостта на придобитите компетентности и тяхното приложение в творческа практика;
- Да се оцени напредъкът в креативността, асоциативното и комбинативното мислене;
- Да се установи ефективността на използваните педагогически стратегии и тяхното отражение върху художествената грамотност и изразителност на учениците.

Контролният етап осигурява надеждна емпирична база за доказване или опровержение на основните теоретични постановки в изследването, като резултатите показват отчетливо по-високо равнище на постижения при експерименталната група спрямо контролната и съществено превъзходство на ЕГ по всички изследвани показатели:

- **Изобразителна дейност:** средноаритметичният числов коефициент по показателите на изобразителна грамотност и художествена изразителност е **0,36 за експерименталната група (ЕГ)**, което съответства на „добра“ оценка, и **0,18 за контролната група (КГ)**, попадащо в диапазона за „задоволителна“ оценка. Резултатите и на двете групи очертават добра основа за усъвършенстване, като ЕГ демонстрира по-високи постижения. В ЕГ 39% от учениците имат високи оценки, 33% – добри, 20% – задоволителни, а 8% – незадоволителни. В КГ 12% от учениците са получили високи оценки, 29% – добри, 51% – задоволителни, а 11% – незадоволителни. Това показва, че ЕГ постига по-добри резултати от КГ по ключови показатели на изобразителната дейност.

- **Диагностично наблюдение:** извод, който може да се направи след проведеното диагностично наблюдение, е, че по всички пет показателя – **планиране на собствената изобразителна дейност, съответствие между поставените изисквания и самостоятелната изобразителна дейност, съзнателно възприемане и разбиране на изобразителната задача, самоконтрол по време на изпълнението и самооценка от гледна точка на поставените изисквания** – учениците от ЕГ демонстрират по-високи резултати в сравнение с КГ. Средните стойности на К за КГ отговарят на задоволителна оценка, а за ЕГ – на добра оценка.

- **Художествени знания:** 30% от КГ и 38% от ЕГ показват високо равнище на знания за видовете изкуства и жанрове.

- **Образните представи, асоциативното и комбинативното мислене и въображението:** обобщеното отчитане на резултатите от теста на Х. Роршах показва, че при сравнение между КГ и ЕГ се откриват съществени различия в качеството на рисунките. При КГ най-висок дял заемат незадоволителните оценки (**75,93%**), докато дялът на задоволителните е значително по-нисък (**14,81%**). Още по-малко са творбите, получили добра (**5,56%**) и висока (**3,7%**) оценка. Средният коефициент **K=0,22** отговаря на задоволителна оценка и показва по-скоро ограничени резултати. В ЕГ се наблюдава различна картина – тук най-голям е дялът на рисунките с добра оценка (**33,33%**), следвани от тези с незадоволителна (**31,48%**) и задоволителна (**29,63%**). Макар високите оценки да са най-малко (**5,56%**), общата тенденция е за по-добро представяне. Средният коефициент **K=0,38** се определя като добра оценка и показва отчетлив напредък спрямо КГ.

- **Метод на „Цветови еталони“ (емоционален отговор към произведенията):** за изследване отношението на учениците към съвременни творби на визуалните изкуства е използван методът „Цветови еталони“ с червен цвят в три нюанса и полюсите бяло–черно, чрез който шестокласниците оценяват доколко творбите им харесват или са им безразлични. Получените данни показват, че **25% от КГ и 30% от ЕГ** дават своя „емоционален отговор“, като оценяват творбите, които харесват с тъмен нюанс на червения цвят. Най-голям дял имат учениците, които определят, че „средно харесват“ разглежданите творби – **32% от КГ и 35% от ЕГ**. Друга част – **14% от КГ и 10% от ЕГ**, не могат да преценят дали творбите им харесват. Приблизително близки са и резултатите на учениците, които „малко харесват“ произведенията – **18% от КГ и 20% от ЕГ**. В заключение, **11% от КГ и 5% от ЕГ** определят, че „не харесват“ творбите.

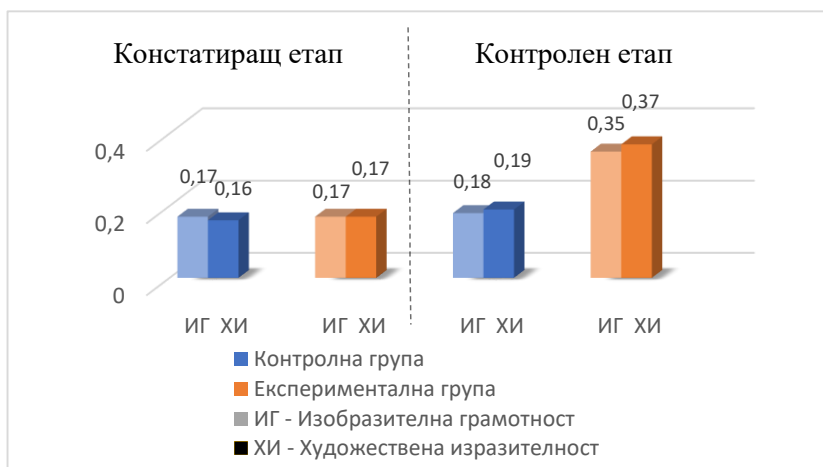
Заклучение: експерименталната група демонстрира по-високи постижения по всички изследвани показатели в сравнение с контролната. Учениците от ЕГ постигат по-добри резултати в изобразителната грамотност, художествената изразителност и в

качеството на рисунките, както и по-позитивен емоционален отговор към дигиталните творби. Това потвърждава, че приложената методика оказва положително влияние върху развитието на техните творчески способности и художествено-естетическа култура.

3.5. Сравнителен анализ на резултатите от изобразителната дейност на учениците

Съпоставяйки изобразителните резултати на учениците от констатиращия и контролния етап, се установява значително увеличение на средноаритметичния числов коефициент по двата критерия – изобразителна грамотност и художествена изразителност – за учениците от експерименталната група (ЕГ). За разлика от тази група, учениците от КГ незначително увеличават стойността на средноаритметичния числов коефициент в контролния етап, отразяващ нивото на изобразителните им резултати по двата критерия. Резултатите са отразени графично в *Диаграма 1*.

Диаграма 1
Съпоставително представяне на резултатите от изобразителната дейност на учениците по средноаритметичен числов коефициент (К) по двата критерия

Въз основа на получените резултати, могат да се направят следните **изводи**:

1. В ученическите творби не преобладава един от двата критерия – изобразителна грамотност и художествена изразителност.

2. Качеството на детските творби – тяхното съдържание, композиционно и цветово решение, начин на изграждане на формата, проявен усет за ритъм и равновесие, е пряко свързано с притежаваната от учениците изобразителна грамотност и изразителност. Така възможността учениците да създадат по-интересни и по-оригинални творби е по-голяма.

3. Разработената методика за изследване на резултатите от изобразителната дейност на учениците – критерии, показатели и инструментариум, предоставя възможност на учителите да анализират и оценят сравнително обективно детските творби и да направят конкретни изводи.

Сравнявайки данните на двете групи от диагностичното наблюдение по време на изобразителна дейност (*Диаграма 2*), показва, че учениците от ЕГ значително повишават своите резултати по отношение на притежаваните от тях умения, качества и способности при планиране, възприемане, самоконтрол и самооценка към изобразителната задача.

При проведеното диагностично наблюдение **през констатиращия етап** средните стойности на К се оценяват като „задоволителни“ и в двете групи – както в контролната група (КГ), така и в експерименталната група (ЕГ). Около една четвърт от учениците проявяват умения за самостоятелно планиране и контрол в изобразителната дейност, което показва, че на този етап учениците имат основни, но все още ограничени умения за организация и самооценка на своята работа.

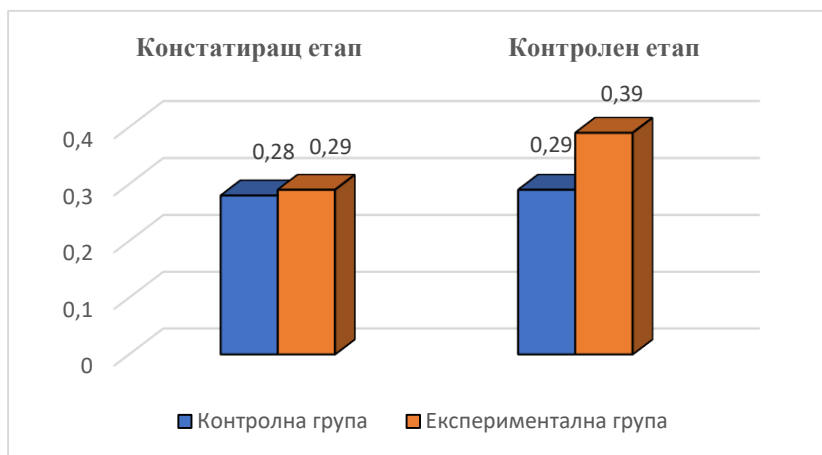
През **контролния етап** резултатите показват ясно изразени различия между групите. По всички пет показатели – планиране на изобразителната дейност, съответствие между поставените изисквания и самостоятелната работа, съзнателно възприемане и разбиране на изобразителната задача, самоконтрол по време на изпълнението и самооценка спрямо изискванията – **учениците от ЕГ демонстрират по-високи резултати в сравнение с КГ.**

Средните стойности на К за КГ продължават да съответстват на „задоволителна“ оценка, докато за ЕГ са „добри“. Това показва, че в процеса на обучение експерименталната група е усвоила по-усъвършенствани умения за самостоятелна организация и контрол на изобразителната дейност, докато КГ запазва умерено ниво на овладяване на тези умения.

Сравнителният анализ показва, че на констатиращия етап двете групи имат сходни резултати, докато на контролния етап експерименталната група постига значително по-добри резултати, демонстрирайки по-висока самостоятелност, съзнателно изпълнение на задачите и ефективен самоконтрол.

Диаграма 2

Съпоставително представяне на резултатите на учениците от диагностичното наблюдение по време на изобразителната дейност по средноаритметичен числов коефициент (К)

3.6. Сравнителен анализ на равнището на художествените знания на учениците

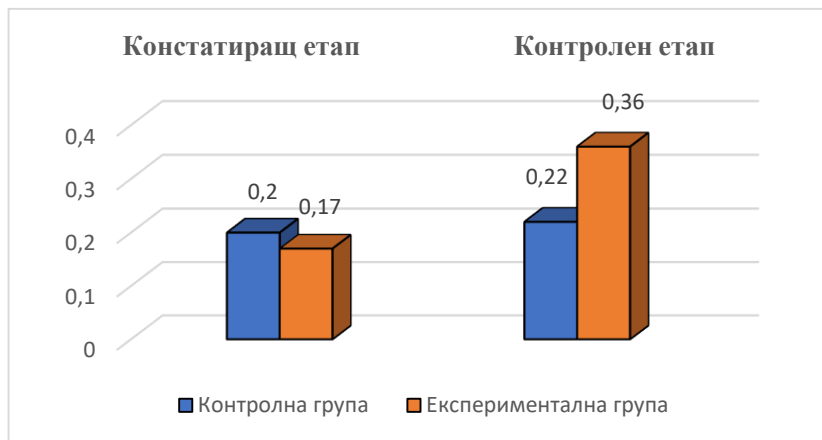
Сравнителните *Диаграми 3,4,5* отразяват промяната на числовия коефициент (К) в експерименталното изследване по отношение на усвоените от учениците художествени знания да възприемат произведенията на изобразителното изкуство.

Получените данни от констатиращия етап показват близки числови стойности и според трансформираната числова стойност на (К) във вербална оценка, оценката на учениците и от двете групи е „задоволителна“, което отразява тяхното равнище на познавателна дейност и опит при възприемането на произведения на изобразителното изкуство.

В контролната група (КГ) се отчита по-нисък резултат от **0,22**, докато в експерименталната група (ЕГ) резултатът е **0,36**, с което се отличават постиженията на двете групи в контролния етап от изследването, които са съществено различни и регистрират превеса на ЕГ над връстниците им от КГ по отношение на нивото на усвоените художествени знания.

Диаграма 3

Съпоставително представяне на резултатите на учениците по числов коефициент (К) от „Невербален въпросник с множество изборни отговори“ (констатиращ етап) и от „Заключителен невербален въпросник с множество изборни отговори“ (контролен етап)

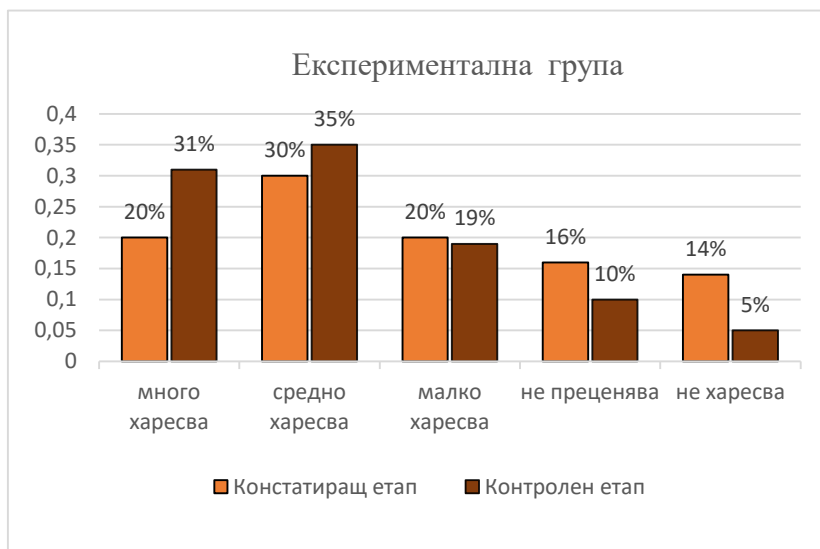

В констатиращия етап, при изследване на отношението на учениците към творби на визуалните изкуства чрез метода „Цветови еталони“, резултатите на контролната и експерименталната група са близки – най-голям дял заемат учениците, които „средно харесват“ творбите (32% КГ и 30%

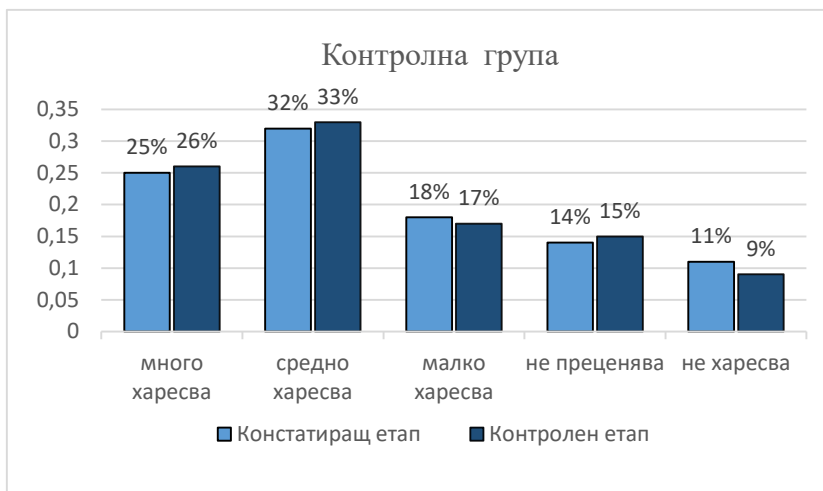
ЕГ), а положителните и отрицателните оценки са разпределени равномерно, като част от учениците се затрудняват да дадат ясна преценка. В контролния етап, отново чрез метода „Цветови еталони“, при контролната група резултатите остават почти непроменени, докато при експерименталната група се наблюдава ясно изразена тенденция към по-положителни нагласи: увеличава се делът на учениците с **емоционален отговор (от 20% на 31%)** и намалява процентът на тези, които **не харесват творбите (от 14% на 5%)**, което показва, че приложената експериментална методика оказва положително влияние върху възприемането на художествените произведения.

Диаграма 4

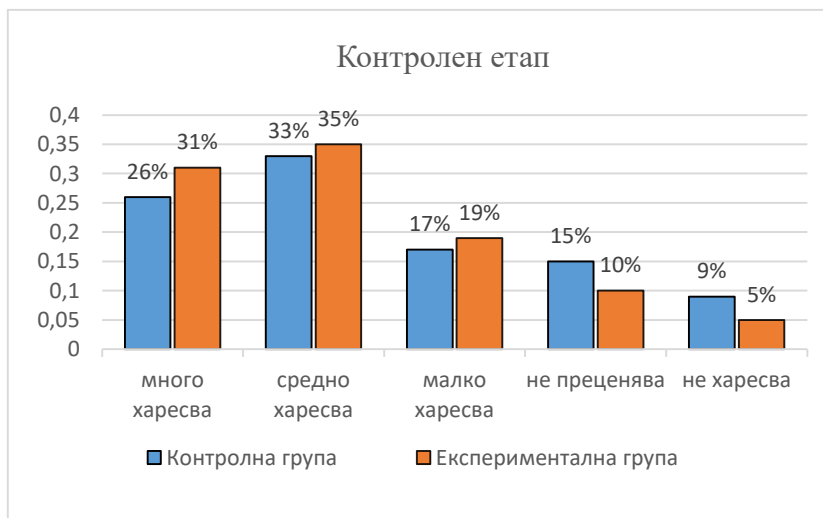
Съпоставка в % на резултатите на учениците от експерименталната група от Констатиращ и Контролен етап

Дијаграма 5
 Съпоставка в % на резултатите на учениците от контролната група
 от Констатиращ и Контролен етап

Дијаграма 6
 Съпоставително представяне в % на резултатите на учениците от
 метода „Цветови еталони“ (Контролен етап)

3.7. Сравнителен анализ на нивото на образните представи, асоциативното и комбинативното мислене и въображението на учениците.

Анализът на ученическите рисунки от адаптирания тест Х. Роршах в края на експерименталното изследване (контролен етап), показва, че учениците от ЕГ значително повишават степента на развитие на познавателните психични процеси и креативност – образни представи, асоциативно, вариативно мислене и въображение. С помощта на сравнителните Диаграма 19 може да се проследи промяната на числовия коефициент (К) и да се установи, че в началото на изследването (констатиращия етап) степента на познавателните психични процеси и креативност на двете групи е приблизително равна и е в границите на „задоволителната“ вербална оценка. В края на експерименталното изследване тя е вече различна и според четиристепенната скала на Ю. Венделер за трансформиране на числовия коефициент във вербална оценка, за КГ се определя като „задоволителна“, а за ЕГ като „добра“.

Сравнявайки получените резултати в контролния етап в % на двете групи от трите теста (Диаграми 20,21), се установява, че броят на получените „висока“ вербална оценка ученици от ЕГ е значително по-голям от техните връстници от КГ. Учениците от ЕГ (сравнявайки резултатите им с констатиращия етап) са получили приблизително два пъти повече „високи“ оценки, а тези, които имат „незадоволителна“ оценка, са намалели наполовина.

От резултатите от изследването може да се направи **извод**, че изобразително-творчески задачи от този тип са подходящи за учениците при условие, че е осъществена предварителна развиваща подготовка и методическа последователност. Резултатите доказват и значителна подобрена степен на развитие на познавателните психични процеси.

Обобщеното отчитане на резултатите от адаптирания тест на Х. Роршах в края на експерименталното изследване показва отчетливи различия между контролната (КГ) и експерименталната група (ЕГ).

В началото на изследването (констатиращ етап) двете групи показват приблизително равни резултати, които попадат в

границите на „задоволителната“ оценка. Средните стойности на коефициента К са близки и не показват значима разлика.

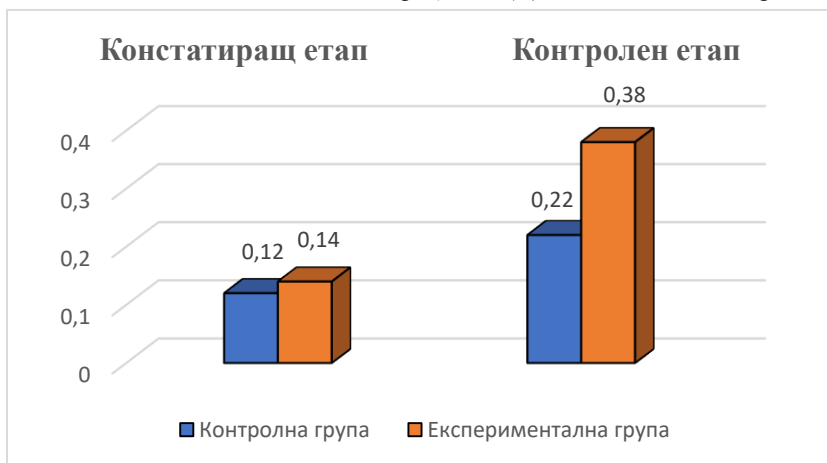
В края на експерименталния етап обаче се наблюдава различна картина. При КГ най-голям дял засмат „задоволителните“ и „незадоволителните“ оценки, като средният коефициент К остава в тази граница. **При ЕГ, напротив, значително се увеличава дялът на рисунките, получили „добра“ и „висока“ оценка, което показва отчетлив напредък в тяхното творческо и изобразително мислене.** Средният коефициент К за ЕГ се повишава и се определя като „добър“.

Сравнителният анализ показва, че в КГ броят на учениците с „незадоволителни“ резултати остава висок, докато в ЕГ този дял значително намалява. Едновременно с това се увеличава броят на учениците с „високи“ оценки, което е доказателство за по-добра изразителност, по-развито въображение и по-успешно визуално преобразяване на зададените обекти.

Получените резултати доказват, че приложението на изобразително-творческата задача като диагностичен инструмент стимулира креативността, развива асоциативното мислене и подпомага цялостното развитие на изобразителното и творческо мислене у учениците.

Диаграма 7

Съпоставително представяне на резултатите на учениците по числов коефициент (К) от теста на Х. Роршах

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

Проблемът за прилагането на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство в прогимназиалния етап (V–VI клас) е особено актуален днес, тъй като поставя на преден план популяризирането на съвременни форми на художествено изразяване, които се явяват естествено продължение и алтернатива на традиционното и ограничено до материални средства обучение в класната стая. Правилното и целесъобразното използване на дигиталните ресурси, техническата обезпеченост на училището и подготовката на учителя, съобразени с възрастта и интересите на учениците, допринасят за по-пълноценен и ефективен учебно-възпитателен процес по изобразително изкуство.

Направеният анализ на експерименталното изследване **потвърди изведената хипотеза:** *„Ако в обучението по изобразително изкуство в V и VI клас се включат дигиталните технологии, то ще се повиши креативното мислене и въображение на учениците, както и ще се развият изобразително творческите им способности“.*

Установено бе, че прилагането на дигитални технологии в обучението по изобразително изкуство **във формирация етап на експеримента** съществено допринася за активизирането на стремежа на учениците към креативно себеизразяване, развива техните изобразително-творчески способности и повишава равнището на визуалната им култура. Резултатите от **контролния етап** на експеримента показаха статистически значими подобрения в постиженията на **експерименталната група** в сравнение с **контролната**, което е ясен показател за ефективността на разработената методическа система.

В настоящия дисертационен труд във формирация етап се реализира система–модел от уроци, проведени чрез използването на дигитални технологии за повишаване на креативността. В резултат на направения теоретичен анализ се дефинират основните понятия, свързани с темата – „дигитални технологии“, „дигитално изкуство“, „интерактивна среда“, „визуални комуникации“, „креативни дигитални практики“. Те не са предназначени за усвояване като теория от учениците, а имат

значение за изграждане и повишаване на специализираната подготовка на учителите по изобразително изкуство, които желаят да работят в тази област.

Създадената методика за диагностика на ефективността от прилагането на дигитални технологии в обучението по изобразително изкуство (V–VI клас) включва специално разработени дидактически материали и инструментариум за оценка. Те позволяват сравнително успешно да се извършва наблюдение върху творческата дейност на учениците, да се оценяват техните художествени резултати, да се проследява възприемането на художествени произведения и да се установява равнището на придобитите изобразително-творчески умения. Получените високи резултати от апробацията им дават основание да се приеме, че учителите могат ефективно да използват тази система в реалната педагогическа практика.

Ефективното реализиране на учебно-възпитателния процес по изобразително изкуство с дигитални технологии зависи от професионалната подготовка и педагогическата компетентност на учителя. Качеството на резултатите се определя от неговата амбиция да се усъвършенства, да прилага актуални знания и да организира системно обучението в дигитална среда. Това изисква висока компетентност, включително умения за работа със съвременни софтуерни програми за графична обработка, видео монтаж, 3D моделиране и анимация.

В заключение могат да се формулират **следните изводи:**

1. Въз основа на задълбоченото проучване на научната литература е изградена авторска концепция, която предлага теоретична обосновка и модел за прилагане на конкретни методически идеи, подкрепящи ефективното усвояване на учебното съдържание. Моделът е насочен към оптимално използване на дигиталните технологии за стимулиране и развитие на изобразително-творческите способности на учениците от V–VI клас в рамките на изследвания период.

2. Изобразително-творческата подготовка и художествените познания на учениците се развиват и в двете групи (КГ и ЕГ), като при ЕГ напредъкът е значително по-изразен благодарение на интегрирането на дигитални технологии в обучението по

изобразително изкуство. Въз основа на анализа на резултатите от експерименталното изследване може да се заключи, че използването на дигитални средства оказва положително влияние върху мотивацията на учениците, стимулира тяхното емоционално развитие и подпомага формирането на ценностни ориентации в областта на художественото образование.

3. Получените резултати от експерименталното изследване показват, че разработената система–модел от уроци с използване на дигитални технологии се проявява като ефективен компонент от педагогическия инструментариум на учителя. Тя допринася за усвояването и развитието на изобразително-творческите способности на учениците, като насърчава тяхната оригиналност, нестандартност и самоинициатива. Данните от заключителния етап на експеримента сочат, че постиженията на учениците от ЕГ превъзхождат тези на КГ.

4. Използването на дигитални технологии в обучението води до по-високи резултати при ЕГ в сравнение с КГ. Дигиталните средства подпомагат развитието на практическите и когнитивните умения, като стимулират сътрудничеството, активността, критичното мислене и творческото решаване на задачи. В часовете по изобразително изкуство комбинирането на традиционни и дигитални практики обогатява художествените знания, развива въображението и креативността на учениците, като тези положителни ефекти са отчетливо по-силно изразени при ЕГ спрямо КГ.

5. Дигиталните технологии разширяват междупредметните връзки, като свързват изобразителното изкуство с други учебни области. Резултатите от експерименталното обучение показват, че учениците от ЕГ интегрират знания и умения от различни предмети по-успешно от КГ, което води до по-комплексно развитие на дигитални компетентности. Прилагането на дигитални технологии има по-силно въздействие върху междупредметните връзки именно при ЕГ.

Направеният анализ на резултатите от изследването и изводите от него дават основание за следните **препоръки**:

1. Необходимо е да се разшири разнообразието от методи и подходи за интегриране на дигиталните технологии в обучението

по изобразително изкуство, за да се стимулират интересът и изобразително-творческата култура на учениците. Решение е прилагането на иновативни форми като онлайн конкурси, виртуални изложби и училищни дигитални галерии, които популяризират ученическите постижения и насърчават творчеството. Допълнително следва да се въведат изисквания в учебните програми и нормативните документи, насочени към развиване на дигитална креативност и грамотност като основни компетентности на учениците.

2. Препоръчва се, при възможност, учителите по изобразително изкуство целенасочено да включват в учебния процес разглеждане и анализ на творби от дигиталните изкуства, с цел разширяване на визуалната култура на учениците и стимулиране на тяхната творческа активност.

Като решение за реализиране на тази препоръка може да се приложи използването на специализирани дигитални платформи, виртуални галерии и образователни ресурси, които предоставят достъп до разнообразни примери от съвременното дигитално творчество, както и интегрирането на кратки практически задачи, свързани с наблюдаваните произведения.

3. Необходимо е училищата да осигурят адекватна техническа и технологична инфраструктура, включително съвременни дигитални устройства и специализиран софтуер за художествено-творческа дейност, с цел ефективното прилагане на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство и стимулиране на изобразително-творческите способности на учениците.

В заключение може да се подчертае, че разработеният модел от уроци по изобразително изкуство с интегрирани дигитални технологии има потенциал да промени качествено художественото образование и да служи като перспективна алтернатива за творческа работа в училище. Изследването доказва неговата успешна приложимост при учениците от V и VI клас и очертава възможност за надграждане чрез нови експериментални разработки, което открива перспектива за бъдещи научни изследвания в областта на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство.

НАУЧНИ ПРИНОСНИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. В теоретичното изследване се извършва систематизация и класификация на дигиталните изкуства, като се анализират тяхната същност, технологии, средства и форми, както и възможностите за прилагането им в обучението по изобразително изкуство.

2. Обоснована е ролята на дигиталните технологии в обучението по изобразително изкуство и тяхното влияние върху развитието на изобразително-творческите способности.

3. Разработен и апробиран е диагностичен инструментариум за изследване и оценка на изобразително-творческите способности на учениците, както са обособени и показатели за оценка на дигитални ученически творби.

4. Създадена и апробирана е авторова система–модел от уроци по изобразително изкуство за V–VI клас, в която са използвани разнообразни дигитални ресурси и инструменти: приложения за смартфони за създаване и обработка на изображения, филтър за деформация в Adobe Photoshop за творчески трансформации, PowerPoint за изготвяне на презентации и Paint за изработване на илюстрации и проекти.

5. Проведено е експериментално изследване, което доказва, че използването на дигитални технологии стимулира въображението на учениците, развитието на художествените им знания, нивото на образните представи, както и асоциативното и комбинативното мислене.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Стефанов, П. (2020). Дигиталните технологии в контекста на изобразителното изкуство. *Докторантска конференция „Съвременният дискурс в науката“*, 23–24 октомври 2020 г., Шумен. – Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2020. – стр. 726–739. – ISSN 1314-6769.

2. Стефанов, П. (2020). Развитие на изобразително-творческите способности на учениците от V–VI клас чрез дигиталните технологии. *Сборник научни трудове на студенти и докторанти от Педагогическия факултет* [електронно издание]. – Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2020. – стр. 62–67.

3. Стефанов, П. (2021). Психолого-педагогическа характеристика на дигиталното поколение (V–VII клас). *Докторантска конференция*, 12–13 ноември 2021 г., Шумен. – Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2021. – стр. 628–637. – ISSN 1314-6769.